

Analiza diskursa o rasi u udžbenicima za gimnaziju

U ovom radu analizirao sam razumevanje i upotrebu koncepta rase u udžbenicima za gimnazije u Srbiji. Društveni kontekst analize je reforma obrazovanja koja se odigrala 2004. godine kao odgovor na obrazovnu reformu sprovedenu između 2001. i 2003. godine. S obzirom da je obrazovni sistem u Srbiji striktno centralizovan, udžbenici predstavljaju ne samo znanje koje je legitimisano sa pozicija političke moći, već takođe i znanje koje se, prema zakonu, mora steći u toku obrazovnog procesa (Jelić *et al.* 2007).

Kao analitički koncept u antropologiji i drugim društvenim naukama, rasa se smatra nepogodnom za promišljanje razlika među ljudima još od radova Franca Boasa početkom XX veka. Savremeni teorijski pristupi već više od pedeset godina problematizuju „biološko“ razumevanje rase, pokazujući kako se binarizam priroda/kultura proizvodi kroz različite naučne diskurse, kao što je i onaj o rasi (Brković 2007, Wade 1993 i 2004, upor. Butler 1990). U savremenim društvenim naukama i humanističkim disciplinama, rasa se dominantno smatra društvenim konstruktom (Simić 2007).

Analiza upotrebe koncepta rase u gimnazijskim udžbenicima pokazuje da udžbenici koriste ideju o biološkim, prirodnim osnovama rasnih podela, reprodukujući na taj način binarizam priroda/kultura. Najčešće korišćena strategija upotrebe diskursa o rasi je ona koja omogućava evropocentričnu ili etnocentričnu diferencijaciju „mi-oni“, u kojoj se mi identifikujemo s „razvijenim“ („belim“) svetom. Nijedan od udžbenika ne uključuje prikaze savremenih razmatranja pojma rase u društvenim naukama. Svi udžbenici osuđuju pojavu rasizma, ali neki od udžbenika opisuju paradigmu o evoluciji kultura kao validnu reprodukujući i mit o plemenitom divljaku. Pri tome se ove paradigme i predstave ne problematizuju u odnosu na posledice koje su imale za opravdanje rasističke politike, aparthejda i kolonizacije. Udžbenici referišu na institucionalizovane prakse (humanističko vaspitanje, zakoni, obrazovanje protiv predrasuda, ljudska prava, međunarodno pravo, aparthejd, rasizam) koje se u njima normalizuju ili kritikuju, ali ni u jednom slučaju nisu elaborirani kao objekti određenog diskursa i smatraju se samorazumljivim pojmovima.

Izvori

Đurić V. 2005. *Geografija za II razred gimnazije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Lilić S., Bulajić S. 2008. *Ustav i prava građana za IV razred gimnazije i III i IV razred srednjih stručnih škola*. Beograd: Zavod za udžbenike

Ljušić R. 2007. *Istorija za III razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*. Beograd: Zavod za udžbenike

Mitrović M., Petrović S. 2006. *Sociologija za III razred stručnih škola i IV razred gimnazije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Nikolić K., Žutić N., Pavlović M., Špadojer Z. 2005. *Istorija za III razred gimnazije prirodno-matematičkog i IV razred opšteg i društveno-jezičkog smera*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Rot N., Radonjić S. 2006. *Psihologija za II razred gimnazije i II i III razred područja rada ekonomija, pravo i administracija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

[http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2001\)15&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFB55&BackColorLogged=FFAC75](http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2001)15&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFB55&BackColorLogged=FFAC75); pristup: 17. 05. 2009.

http://www.womenngo.org.yu/sajt/sajt/saopstenja/razgovori/tinde_kovac_cerovic.htm; pristup: 17. 05. 2009.

Literatura

Baćević J. 2006. *Strategije i perspektive antropologije obrazovanja*. Neobjavljena magistarska teza. Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Ognjen Kojanić (1990), *Lapovo, Njegoševa 7/3, učenik 4. razreda I kragujevačke gimnazije*

MENTOR: dr Jana Baćević. Centar za obrazovne politike, Beograd

Boas F. 1982. *Um primitivnog čoveka*. Beograd: Prosveta

Brković Č. 2007. Nakon žudnje za kulturom: pregled savremenih koncepata kulture u socio-kulturnoj antropologiji. U *Antropologia – Zbornik radova Odeljenja humanističkih nauka* (ur. V. Pecikoza). Valjevo: Istraživačka stanica Petnica, str. 317-329.

Butler J. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge

Daglas M. 2000. Samorazumljivost. *Reč*, 58: 259.

Ellingson T. J. 2001. *The Myth of the Noble Savage*. Berkeley: University of California Press

Fuko M. 1998. *Arheologija znanja*. Beograd: Plato

Fuko M. 2007. *Poredak diskursa*. Loznica: Karpos

Gur-Zeev I. 2002. Kako pobediti neprijatelja u kući: Holokaust kao tema u obrazovanju i arapsko-izraelski sukob. *Reč*, 66/12: 143.

Jorgensen M., Phillips L. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage Publications

Laclau E., Mouffe C. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso

Lévi-Strauss C. 1952. *Race and history*. Paris: UNESCO

McComas W. 1996. Ten myths of science: Reexamining what we think we know. *School Science & Mathematics*, 96.

Molnar A. 1995. Rasa i rasizam u Evropi do početka 19. veka. *Sociologija*, 37 (2): 119.

Simić M. 2007. Kratka skica za pregled razumevanja pojmova rase i roda u zapadnoevropskoj nauci. U *Neko je rekao feminizam* (ur. A. Zaharijević). Beograd: Žene u crnom, str. 200-212.

Todorov C. 1994. *Mi i drugi*. Beograd: XX vek

Turen A. 1999. Rasizam danas. *Kultura*, 98: 15.

Wade P. 1993. 'Race', Nature and Culture. *Man*, 28 (1): 17.

Wade P. 2004. Human nature and race. *Anthropological Theory*, 4 (2): 157.

Analysis of Discourse on Race in Grammar School Textbooks

In this paper I analysed the understanding and the usage of the concept of race in contemporary textbooks for grammar schools in Serbia. The context of the analysis is the educational reform that took place from 2001 to 2003, as well as the 'counter-reform' in 2004. In a strictly centralized Serbian educational system, the textbooks represent not only the knowledge which is legitimized from the position of the political authority, but also the knowledge which, according to the law, must be learned.

As an analytical concept, race is considered inappropriate for thinking about human differences. In contemporary social sciences and humanities, race is mainly considered a social construct. New theoretical approaches problematize the 'biological' character of race showing how the nature/culture distinction is produced through scientific discourses of biology.

The analysis shows that most analysed textbooks reproduce the notion of biological or natural foundations for racial division. None of the textbooks include a review of contemporary reflections on the notion of race in social sciences. The most commonly used strategy for understanding the concept of race is one that enables a euro-centric or ethno-centric distinction between 'us' and 'them', identifying 'us' with the 'white' and 'developed' world. All textbooks strongly condemn racism, but some of the textbooks describe the evolutionary cultural paradigm without problematizing it, while reproducing the noble savage myth. Those books do not discuss the consequences of these ideas for rationalizing different racist policies, apartheid and colonization. Textbooks refer to institutionalized practices (humanist upbringing, laws, education against prejudices, human rights, international law, apartheid, racism) which are normalized or criticized, but are not elaborated as the objects of certain discourses but instead treated as self-explanatory notions. ☹